

הרה"ג רבי גדליה רבינוביץ שליט"א

אדמו"ר ממונסטרישצ'ה

דרוש לחג השבועות תש"ע

איתמר בפרק ר' עקיבא (שבת פח,א): ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר, אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו עכ"ל.

וצריכים להבין סמיכות שני מאמרים אלו, שלכאורה סתרי אהדדי. מהמאמר הראשון משמע שאם אין ישראל מקבלים את התורה אזי הם נקברים תחת ההר ואין להם קיום, אבל לא מוזכר כאן שזה נוגע לקיום העולם כולו אלא רק לקיום עם ישראל, אבל מן המאמר השני מוכח שאם אין ישראל מקבלים את התורה אזי אין לעולם קיום בכלל, וא"כ לא שייך לומר שיהיו נקברים תחת ההר, הלא לא יהיה עולם בכלל, אלא הכל יחזור לתוהו ובוהו.

עוד צריכים להבין מאמרו של חזקיה דקפריך אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, ומשני דבתחילה יראה ולבסוף שקטה, וקשה דמאי קשיא ליה בהאי קרא, הא כך פשוטו של מקרא הוא שבתחילה יראה ואח"כ שקטה. ומוכרחים לומר דקשיא ליה מרישא דקרא דקאמר משמים השמעת דין, ואם הקב"ה השמיע דין ובגלל הדין יראה הארץ א"כ איך שקטה, ואם שקטה הארץ למרות הדין א"כ למה יראה. ועל זה מתרץ חזקיה שכוונת הפסוק היא שהדין גרם ליראת הארץ ובעקבות היראה שקטה הארץ. וא"כ צריכים להבין למה באמת צריכה היראה להקדים לשקט והשקט יבוא דוקא בעקבות היראה.

והנה כתבו התוס' בגמ' שבת שם (ד"ה כפה): ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן, והא דאמר בפ"ק דמס' ע"ז כלום כפית עלינו הר כגיגית דמשמע דאם היה כופה עליהן לא היה להן תשובה והכא אמר דמודעא רבה לאורייתא, היינו על מה שלא קבלוה אבל מה שלא קיימוה איכא תשובה עכ"ל. ודברי התוס' הללו צריכים ביאור, דאם בראית האש הגדולה היו חוזרים ממה שאמרו נעשה ונשמע א"כ למה צריך הקב"ה להראות האש הגדולה, אדרבה לא יראו האש ולא יהיו חוזרים ממה שאמרו נעשה ונשמע. וכן צריכים להבין מה שכתבו התוס' שאם היה כופה על הגויים ההר כגיגית אז לא היה להם תשובה על מה שלא קבלו את התורה, אבל עדיין היה להם תשובה על מה שלא קיימוה. וצריכים לדעת איזו תועלת יש בקבלת התורה אם יש תשובה למה אין מקיימים אותה.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה פירש"י בריש פ"ר בראשית (בראשית א,א): ברא אלקים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים עכ"ל. וביאור המאמר הוא שהעולם הזה מוכרח להתנהג דוקא במדת הדין, והיינו כמו שנתבאר בספ"ק שמטרת הבריאה היא להיטיב לנבראים וההטבה השלימה אינה אלא כאשר נקבל ההטבה בדין ולא בחסד, שהטבה שמקבל בחסד אינה הטבה שלימה דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה (ירוש' פ"א דערלה ה"ג) וכמבואר בספ"ק ואכמ"ל. ומאחר שההנהגה של העולם הזה צריך להיות דוקא ע"פ מדת הדין אם יתנהג ע"פ מדת החסד אין לו זכות קיום. ברם דא עקא שאם יתנהג העולם במדת הדין הצרופה לא יוכל להתקיים לכן הקדים ושיתף מדת הרחמים למדת הדין, כך שהעולם בעיקרו יתנהג במדת הדין, אבל המיזוג עם מדת הרחמים יאפשר לו להתקיים.

והנה איתא במדרש תנחומא (פ"ר נשא ס"י יט): אתה מוצא עשרים וששה דורות משנברא העולם עד שנתנה תורה והיה הקב"ה מנהיג אותן בחסד, וכנגדן אמר דוד ששה ועשרים פעמים כי לעולם חסדו בהלל הגדול עכ"ל. והטעם הוא מפני שלא זכו הדורות להתקיים ע"פ מדת הדין, והיינו משום שנתן להם הקב"ה שבע מצוות והם לא קיימום, ולכך אין להם זכות מצד מדת הדין, ומשום הכי הוכרח לקיים את העולם ע"פ מדת החסד. אבל מכיון שההנהגה אז היתה במדת החסד לכן היה קיום העולם תלוי ועומד מחמת שעולם הזה המתנהג ע"פ מדת החסד אין לו זכות קיום.

ברם דא עקא, א"כ למה הנהיג הקב"ה את כ"ו דורות הראשונים במדת החסד, הלא מלכתחילה הו"ל להנהיג את העולם במדת הדין הממוזגת ברחמים, כך שיהא העולם מושתת על בסיס איתן ולא יהיה תלוי ועומד. אולם התשובה היא, שמאחר שיסוד קיום העולם הוא במדת הדין א"כ לכתחלה היה העולם צריך להתנהג ע"פ מדת הדין, ורק אחר כך ימזג אותה הקב"ה במדת הרחמים. וזוהי ההנהגה שהנהיג הקב"ה את העולם בז' מצוות בני נח, שהוא דן את העולם על פיהם רק במדת הדין בלי מיזוג עם מדת הרחמים. ומהאי טעמא מצינו שחייבים בני נח מיתה גם על העבירה הקלה ביותר, וכמו שאמרו חז"ל דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן (סנהדרין נז, א). ומאחר שהגויים לא היו מקיימין שבע המצוות שלהן לכן היה מוכרח הקב"ה לקיים את העולם במדת החסד כדי שלא יצטרך להחריבו.

ובכן זהו פירוש הגמרא בריש פ"ק דעבודה זרה (ב,ב) שלעתיד לבוא אומרים אומות העולם לפני הקב"ה כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל, ועונה להם הקב"ה הראשונות ישמיעונו, שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם, שהכוונה היא שלא שייך לקבל תרי"ג מצוות התורה לפני שמקבלים שבע מצוות בני נח, ומאחר שאומות העולם לא קיימו שבע המצוות לכן לא כפה עלינו הקב"ה לקבל את התורה, מה שאין כן ישראל שהיו מקיימים שבע המצוות לכן כפה עליהם לקבל את התורה עם תרי"ג מצוותיה - וכאשר קבלו בני ישראל תרי"ג מצוות התורה אז התחיל הקב"ה להנהיג את העולם במדת הדין הממוזגת ברחמים, ואז היה לעולם זכות-קיום, שמתנהג ע"פ מדת הדין ולא ע"פ מדת החסד, ויכול להתקיים כיון שהדין ממוזג ברחמים.

ויוצא מכל זה שההנהגה היסודית בעולם הזה היא מדת הדין, ורק אחרי שמקבלים מדת הדין אפשר לזכות לדין ממוזג ברחמים. ובכן זהו ענין האש הגדולה שהראה הקב"ה לישראל ויצאה נשמתם, ומתוך כך היה צריך לכפות עליהם ההר כגיגית, והיינו משום שצריכים להקדמת מדת הדין, ורק אחרי זה יכולים לקבל תרי"ג מצוות התורה שהן דין ממוזג ברחמים [ולא קשה ממה שכתב רש"י: הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין עכ"ל, שהרי אין כוונתו לומר שהנהגת מדת הרחמים קודמת להנהגת מדת הדין, אלא כוונתו שבהנהגת הדין הממוזגת במדת הרחמים קודמת מדת הרחמים, אבל אין הכי נמי שלפני הנהגה ממוזגת זו יש הנהגת מדת הדין הצרופה].

ולפי היסוד הזה שצריכים להקדמת מדת הדין אפשר להבין כמה וכמה

עניינים בקבלת התורה ובלמודה. הא דדרשו חז"ל (ברכות סג, ב) על הפסוק (במדבר יט, יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, ולכאורה איך יתכן לומר כלל זה, הלא יש בעלי כשרון שיש להם זכרון נדיר שזוכרים כל מה שלומדים מבלי להתייגע, אלא ע"כ שהסיבה היא מפני שצריכה מדת הדין להקדים לקבלת התורה. וכן מה שאמרו חז"ל במדרש (קה"ר פר' ב) כל תורה שלמדתי באף נתקיימה בי הוא ג"כ מטעם הנ"ל. ומהאי טעמא איתא בגמ' קידושין (ל, ב): אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, מאי את אויבים בשער, אמר ר' חייא בר אבא אפי' האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנא' את והב בסופה - אל תקרי בְּסוּפָה אלא בְּסוּפָה, והיינו ג"כ כנ"ל שלקליטת דברי תורה צריכים לעבור מעבר של הנהגת מדת הדין.

ולפי זה מבואר מאי דאיתא בספרים הקדושים שימי העומר הם ימים שהדינם שורים בהם (שער הכוונות דרושי פסח דרוש ז). ומהאי טעמא איתא בגמ' יבמות (סב, ב) שמתו תלמידי ר' עקיבא דוקא בימים אלו מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיינו כנ"ל מפני שאז הוא זמן שהדינים שורים בהם, ולכן נהג בהם הקב"ה אז במדת הדין כדאיתא בגמ' ב"ק (נא, א): וסביביו נשערה מאד (תהלים נ, ג), מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה עכ"ל.

ומעתה חוזרים אנו לבאר סוגית הגמ' שבת שהקדמנו, שמביא מאי דקאמר רב אבדימי שכפה הקב"ה ההר כגיגית על ישראל ואמר להם שאם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתם, אבל יש בדבריו קושי כמו שהקשו התוס' דלמה צריך לכוף אותם כבר קבלו את התורה מרצון לפני כן ואמרו נעשה ונשמע, ומוכרחים לומר כמו שתירצו התוס' שבראותם האש הגדולה חזרו בהם. אלא דהא גופא קשיא למה הראה להם האש הגדולה, לזה הביא מאי דקאמר חזקיה שבתחילה יראה הארץ ואחר כך שקטה, והיינו כמו שנתבאר שקודם צריכה להיות הנהגת מדת הדין ואחר כך הנהגת מדת הדין ממוזגת ברחמים. ועל זה מביא מאי דקאמר ריש לקיש שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם יקבלו בני ישראל את התורה מוטב ואם לאו יחזיר את העולם לתוהו ובוהו, והיינו משום שרק ישראל יכולים להציל את העולם, שהרי נתן הקב"ה שבע מצוות לכל בני נח שהיא הנהגת מדת הדין, וכיון שלא קיימו אותן היה צריך הקב"ה לקיים את העולם זמנית במדת החסד, ומאחר שרק ישראל קיימו שבע המצוות לכן רק הם היו יכולים לקבל את התורה ולהציל את העולם ע"י הנהגת הדין הממוזגת ברחמים, ודוק היטב בזה.